

ОЦІНОЧНЕ СУДЖЕННЯ VS ФАКТИЧНЕ ТВЕРДЖЕННЯ

EVALUATION JUDGMENT VS FACTUAL STATEMENT

У статті розглянуто явище кіберзлочинності, що завдає значних економічних збитків у світовому масштабі. Визначено проблеми боротьби з кіберзлочинністю на шляху розбудови громадянського інформаційного суспільства, входження України у світовий інформаційний простір. Проаналізовано поняття «оціночного судження» в кіберзлочинності й визначено критерій розмежування понять «оціночне судження» та «фактичне твердження». Встановлено, що критерієм розмежування понять «оціночне судження» та «фактичне твердження» є те, що оціночні судження не підлягають спростуванню чи доведенню їх правдивості, в той самий час як фактичні твердження передбачають можливість встановлення їх відповідності дійсності.

Звернено увагу на те, що людина зосереджена в центрі інформаційних потоків і повністю залежить від можливості проведення комунікацій. Інформаційне суспільство збільшує свій вплив в економічній і політичній сфері, використовує новітні інформаційно-комунікаційні технології для світового революційного захоплення. Розвиток інформаційного суспільства містить безперервне вдосконалення та поширення інформації, водночас це вимагає вдосконалення забезпечення правових засобів для всіх держав, які хочуть домінувати у світових інформаційних відносинах. Формування інформаційного суспільства – це новий етап розвитку людства, який є незворотним. Цей феномен у найближчому майбутньому змінить сприйняття інформаційного середовища у всіх сферах життєдіяльності населення та кожного окремого індивіда.

Натепер ні для кого не є секретом, що соціальні мережі “Facebook”, “Instagram” та інші є джерелом швидкого й ефективного розповсюдження різноманітної інформації. Така інформація може бути наповнена як правдивими фактами, так і містити дані проти певних осіб і або ж бути відверто образливою з використанням відповідних висловів, або мати будь-які інші негативні для особи наслідки. Сюди можна віднести вчинення злочинів, причетність до корупційних дій або аморальної поведінки, яка принижує честь і гідність інших осіб тощо.

Ключові слова: інформаційне суспільство, кіберзлочинність, інформаційні технології, кіберзагрози, оціночне судження, кібернетичний простір.

The article considers the phenomenon of cybercrime, which causes significant economic losses worldwide. The problems of combating cybercrime on the way to building a civil information society, Ukraine's entry into the world information space are identified. The concepts of “evaluation judgment” in cybercrime is analyzed and the criterion for distinguishing between the concepts of “valuation judgment” and “factual statement” is determined. The criterion for distinguishing between the concepts of “evaluative judgment” and “factual statement” is that evaluative judgments are not subject to refutation or proof of their veracity, while factual statements provide for the possibility of establishing their relevance.

Attention to the fact that a person is concentrated in the center of information flows and completely depends on the possibility of communication. The information

© ЖАРОВСЬКА Г.П. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

© ВОРОБЕЦЬ Х.М. – аспірант кафедри публічного права (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

society is increasing its influence in the economic and political spheres, using the latest information and communication technologies for the world's revolutionary fascination. The development of the information society includes the continuous improvement and dissemination of information, at the same time it requires the improvement of the provision of legal remedies for all states that want to dominate the world information relations. The formation of the information society is a new stage of human development, which is irreversible. This phenomenon will change the perception of the information environment in all spheres of life.

Today it is no secret that social networks "Facebook", "Instagram" and others are a source of rapid and effective dissemination of various information. Such information may be filled with both reliable facts and data against certain people and is either openly offensive with the use of appropriate statements, or has any other negative consequences for the person. These include the commission of crimes, involvement in corrupt practices, or immoral behavior that degrades the honor and dignity of others, and so on.

Key words: *information support, cyber security, information technology, cyber threat, anticyber security, cyber space.*

Вступ. Людські слабкості, як правило, експлуатуються. Завданий збиток значною мірою є психологічним і нематеріальним, що ускладнює процедуру притягнення до кримінальної відповідальності. Тобто ми маємо справу з тими злочинами, які століттями існували в офлайн, проте набули нової природи й стали складнішими й небезпечнішими, оскільки їх вчинення пов'язане з інформаційними технологіями. Адже афери, крадіжки й подібні злочини існували ще до розвитку інформаційних технологій. Цьому ж виду злочинності було надано такий інструмент, який збільшує його потенційний пул жертв, відстежувати й протидіяти якому з кожним днем стає все складніше.

Результати дослідження спеціальної літератури свідчать, що натеper існує досить велика кількість робіт, в яких розглядаються основні засади кіберзлочинності. Зокрема, цій проблематиці присвячено роботи Д.С. Азарова, Ю.М. Батурина, П.Д. Біленчука, В.М. Бутузова, В.Б. Вехова, В.О. Голубева, О.Ю. Иванченко, М.В. Карчевського, Н.В. Коваленко, А.А. Музики, С.О. Орлова, Д.В. Пашнева, В.С. Цимбалюка, В.П. Шеломенцева й інших. Разом із цим, як свідчить практика, одними з перших «споживачів» сучасних ІТ-технологій є злочинці. До того ж процес виявлення та фіксації кіберзлочинів та їх наслідків ускладнюється їх латентністю та потребує постійного вдосконалення засобів протидії такому виду злочинності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження кримінально-правового розуміння поняття «оціночного судження» в кіберзлочинності й визначення критерію розмежування понять «оціночне судження» та «фактичне твердження».

Результати дослідження. Сучасний стан розвитку соціуму формується на феномені інформаційного суспільства та його ключових елементах. Завдяки своїй ергономічності інформаційні складові частини проникають у всі сфери життєдіяльності населення. Особливо зараз це відчутно у зв'язку із ситуацією з COVID-19, коли життєдіяльність людства фактично перейшла в інший, цифровий вимір. Людина не тільки користується інформацією, але й розв'язує за допомогою мережі Інтернет більшість справ: починаючи від оплати за покупки в інтернет-магазинах, проведення банківських операцій до повного перенесення робочого місця онлайн.

Нині можна спостерігати виникнення нових видів і форм суспільно-небезпечних діянь, які раніше не існували через відсутність необхідного інформаційно-технологічного забезпечення. Тепер завдяки впливу динаміки взаємовідносин людей в інформаційному суспільстві це стало можливим.

Світовий кіберпростір, у тому числі інформаційний простір України, не є убезпеченим. Це вразливе місце кожної держави. Причин цьому є декілька: по-перше, матеріально-технічне забезпечення, а це можливість швидше застосовувати новітні технології на відміну від правоохоронних органів; по-друге, людський ресурс – злочинці використовують найкращі ІТ-компанії для розробки програм, у той час, коли в правоохоронних органів відсутні належні експерти; по-третє, відсутність комплексного нормативно-правового забезпечення, ситуація щодо забезпечення безпеки кіберпростору є ситуативною, тобто розв'язуються окремі точкові проблеми на відміну від комплексного розв'язання захисту кіберпростору.

Можна виділити такі ознаки, які характерні для злочинів, вчинених у глобальних комп'ютерних мережах[10]:

- розвинені механізми анонімності підвищують швидкість вчинення злочину, що пояснюється специфікою мережевого інформаційного простору;
- злочинець, об'єкт злочинного посягання, потерпілий можуть перебувати на територіях різних держав, тому що такі злочини мають транскордонний характер;
- високий рівень інтелектуальної підготовленості до вчинення мережевих злочинів;
- різноманіття способів вчинення злочинів, їх вдосконалення та складність виявлення;
- об'єднання ресурсів слабких мережевих систем задля створення потужного знаряддя вчинення злочину;
- багатоетапний характер злочинних дій із можливістю великої кількості потерпілих;
- залучення великої кількості кваліфікованих ІТ-спеціалістів [10].

Жертвами таких протиправних дій може стати кожен із нас. Проте перед тим, як подати до суду позов про спростування непевної інформації, потрібно проаналізувати таку інформацію в зіставленні до ознак такої інформації, оскільки, як показує практика, не в усіх випадках суд задовольняє позовні вимоги.

Йдеться про ту інформацію, яка сприймається судом як «оціночне судження». Тобто, якщо сказано публічно висловлену чи опубліковану інформацію суд визначає як оціночне судження, то в такому випадку особа не буде притягнута до юридичної відповідальності. Про це йдеться і в Законі України «Про інформацію»: ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлювання оціночних суджень [1].

Поняття «оціночне судження» передбачено в ч. 2 ст. 30 Закону України (далі – ЗУ) «Про інформацію» та зазначено: «оціночними судженнями», за винятком образи чи клевети, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири». Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [1].

Отже, з цього можна зробити висновок, що оціночним є судження, в якому виражається позитивна чи негативна оцінка вчинених активних чи пасивних дій, висловлювання власних думок і позицій; отриманих чи не отриманих результатів, які не мають фактичного підкріплення. Як зазначає К.В. Можаровська, фактичне твердження – це сукупність фактів, які логічно побудовані та є об'єктивно зумовленими. Тобто факт є об'єктивною категорією, яка не залежить від думки тієї чи іншої особи чи групи людей, а також може бути перевірений і встановлений судом. На нашу думку, таке твердження є основним критерієм розмежування оціночного й фактичного судження [11, с. 28–32].

Відповідний висновок щодо розмежування фактичних та оціночних суджень був сформульований Європейським судом із прав людини в 1986 р. у справі «Лінгенс проти Австрії» [4]. Суд зазначив, що критерієм розмежування фактичних та оціночних суджень є те, що наявність фактів можна довести доказовою базою, а правдивість оціночних суджень – не можливо.

У справі «Нова газета» й Бородянський проти Росії» від 28 березня 2013 р. Європейський суд із прав людини (далі – ЄСПЛ) виразив розширену позицію саме щодо характеру оціночних суджень і підстав їх висловлювання [5]. Так, ЄСПЛ визначив три випадки, коли втручання у свободу вираження власних думок і поглядів порушує свободу висловлення думки.

Перший випадок відбувається тоді, коли оціночне судження висловлюється не на підставі закону; другий – якщо воно не переслідує допустимої мети. У третьому випадку відбувається порушення, коли захист виражених поглядів є більш значущим, ніж мета, яка мала бути досягнута під час втручання у свободу вираження поглядів.

Суд також наголосив, що оціночні судження слід відрізнити від фактичних тверджень, оскільки їх можна доказово підтвердити. ЄСПЛ у рішенні також зробив висновок, що дійсно засоби масової інформації (далі – ЗМІ) мають право на висловлювання оціночних суджень, що й підтверджується національним законодавством. Проте таке право не має безумовного характеру, тобто має бути реалізоване з певними застереженнями. Тобто під час побудови власних оціночних суджень ЗМІ повинні використовувати мінімальний набір фактів, в іншому ж випадку оціночні судження будуть розцінені як зловживання свободою слова.

ЄСПЛ також виділив три можливі варіанти фундаменту, на якому можна побудувати свою оцінку: 1) факти, що вважаються загальновідомими; 2) підтвердження висловлювання яким-небудь джерелом; 3) посилання на незалежне дослідження.

Отже, враховуючи практику ЄСПЛ, можна дійти висновку, що основним критерієм розмежування понять «оціночне судження» та «фактичне твердження» є те, що оціночні судження

не підлягають спростуванню чи доведенню їх правдивості, водночас як фактичні твердження передбачають можливість встановлення їх відповідності дійсності.

Аналізуючи вищевикладене, випливає інше питання: чи зможе захистити себе людина від поширення неправдивої інформації, яка оцінюється як оціночне судження? Зовсім логічно буде те, що особа, яку образили, вимагатиме спростування таких даних чи їх підтвердження. Як бути в такій ситуації, адже оціночні судження не підлягають доведенню, їх правдивість підтвердити неможливо. Звідси постає ще одне питання: чи захищаються законом оціночні судження, які базуються на неправдивих відомостях?

Аналізуючи практику ЄСПЛ, варто зазначити, що суд повинен ретельно аналізувати кожну обставину, за якої відбувалось поширення такої інформації, особу ображеного, а також наслідки поширення таких даних. Особлива увага звертається на те, настільки добросовісно журналіст перевіряв поширювану ним інформацію. Окрім того, суд деталізує спірні дані, аби максимально об'єктивно оцінити ситуацію. У деяких справах ЄСПЛ вказує, що навіть у випадку, коли твердження зводиться до оціночного судження, судовий захист може здійснюватись лише за наявності достатньої кількості фактичних підстав для вираження такого оціночного судження. В іншому випадку таке судження не підлягатиме захисту [14].

Отже, оціночні судження повинні відповідати моральним засадам суспільства й ґрунтуватися на певних фактичних підставах. Адже навіть оціночне судження без яких-небудь фактичних підстав для їх висловлювання може виходити за рамки того, що охороняється свободою слова, й може бути кваліфіковане як кримінальне правопорушення.

Слід звернути увагу ще на один момент щодо поширення інформації в різних інформаційних просторах, зокрема в соціальних мережах, а саме на можливість спростування такої інформації. Адже будь-яка особа може зареєструватися під тим ім'ям, яким вона забажає, та вільно користуватись мережею (тобто відкрито публікувати й поширювати інформацію). Натепер навіть у разі залучення компетентних експертів у цій сфері важко встановити власників акаунтів сторінок у соцмережах.

Виходячи із цього, спростувати інформацію без встановлення особи – поширювача неможливо. Тобто в такому випадку неможливо притягнути до відповідальності особу, яка порушує твою честь і гідність і завдає моральну шкоду. Мало того, дуже важко надати належну кількість доказів, щоб засоби масової інформації спростували ту інформацію, яку вони поширили з певної соцмережі [12].

Так, у справі № 949/1605/19 відповідачем було доведено, що вона не має жодного відношення до поширеної інформації. Докази, які були подані позивачем, а саме скріншоти сторінок профілю, з якого була поширена інформація, суд не вважав належним доказом, оскільки це не підтверджує того факту, що таку інформацію поширював саме відповідач у справі [2].

Ідеться про те, що у вказаній категорії справ потрібно підтвердити не тільки факт поширення інформації, а також встановити й вказати в позові автора інформаційного матеріалу, особу, яка його поширила, а також власника вебсайту, на якому розміщено інформаційний матеріал. З соцмережами це буде зробити вкрай важко, а іноді практично неможливо.

Статистика судових рішень показує, що відповідач у судовому засіданні зазвичай обирає тактику непричетності до профілю, за допомогою якого відбувалося публікування та поширення такої інформації. Тоді відповідач повинен довести факт належності облікового запису саме за відповідачем. Як ми зазначали раніше, важко довести приналежність облікового запису в соцмережі певній особі. Адже правдивих даних, які підтверджують власника облікового запису, немає навіть в адміністратора соціальної мережі, адже немає жодної гарантії, що під час реєстрації користувач вказав саме свої дані. Виключення становлять ті верифіковані акаунти, які належать публічним особам, які користуються ними для підняття власних рейтингів і популярності. Відповідно, вони навряд чи відмовляться в суді від своїх облікових записів.

Отже, спростувати поширену в соціальних мережах інформацію є одним зі складних завдань, розв'язати яке потребує неабияких зусиль. Проте це ніякою мірою не означає, що за свою репутацію не потрібно боротись: продумана й креативна стратегія, підкрплена фактами, активна позиція самого позивача, грамотна робота з доказами може стати фундаментом майбутнього позитивного результату.

Уперше Вироком Зарічного районного суду м. Суми у справі № 591/442/16-к від 2 лютого 2016 р. було засуджено до кримінальної відповідальності особу за ст. 109 Кримінального кодексу України «дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або

на захоплення державної влади» за розміщення публікацій і постів в інтернеті, зокрема в соціальній мережі «Вконтакте»[3]. Наприклад: «На добраніч, не дамо відродитись совку, не дамо толерантній Європі змусити нас прийняти біженців. Повалимо уряд і встановимо ОСОБА_3 на чолі із повстанцями». Для в'яснення та об'єктивного дослідження всіх обставин справи також була проведена судова експертиза писемного мовлення, яка своєю чергою слугувала одним із підтверджень позиції обвинувачення.

У своєму рішенні суд також зазначив, що соцмережа є одним із різновидів засобів масової інформації, посилаючись на ЗУ «Про телекомунікації» та ЗУ «Про інформацію». Обвинувачений визнав себе винним і був притягнутий до кримінальної відповідальності у вигляді штрафу – 8 500 грн. Також судом було конфісковано речовий доказ по справі, а саме системний блок як знаряддя вчинення злочину.

Таким чином, ми дійшли висновку, що кіберзлочинність є порівняно новим видом суспільно небезпечних діянь, і на відміну від традиційних видів злочинів вона постійно удосконалюється. Це пов'язано з тим, що вона постійно йде в ногу з новітніми технологіями, що є основною перепоною для виявлення та протидії зазначеному виду злочинності. Зазначена проблематика потребує нагального міжнародного співробітництва, адже наявні заходи з боротьби з транснаціональною злочинністю виявились недостатніми й неефективними саме в боротьбі з кіберзлочинністю.

Українською проблемою є як недостатня кількість державних експертів в області комп'ютерно-технічної експертизи, так і складності з введенням у правове поле досліджень фахівців комерційних організацій. Середній термін проведення комп'ютерно-технічних експертиз становить від пів року й вище через високу завантаженість профільних державних установ. Для проведення розслідування таких злочинів необхідні кваліфіковані фахівці, що володіють не тільки технічними навичками, але й знаннями в галузі права.

Висновки. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє розвитку кіберзлочинності: як збільшується кількість вчинених кіберзлочинів, так і видозмінюються їх види й форми. Йдучи такими темпами, Україна за досить короткий термін отримає лідерство за кількістю кіберзагроз. Виявити, протидіяти, а особливо притягнути до кримінальної відповідальності таких осіб буде ще важче, оскільки з кожним днем інформаційні технології розвиваються, а з ними й кіберзлочинність.

Оціночне судження – це публічне висловлювання щодо певних подій чи людей (певних ситуацій), яке ґрунтується на фактах.

Критерієм розмежування понять «оціночне судження» та «фактичне твердження» є те, що оціночні судження не підлягають спростуванню чи доведенню їх правдивості, водночас як фактичні твердження передбачають можливість встановлення їх відповідності дійсності.

Оціночні судження повинні відповідати моральним засадам суспільства й ґрунтуватися хоча б на певних фактичних підставах для подібних суджень. Адже навіть оціночне судження без яких-небудь фактичних підстав для їх висловлювання може виходити за рамки того, що охороняється свободою слова й може бути кваліфіковане як кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
2. Рішення Дубровицького районного суду Рівненської області від 30 січня 2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87348129>.
3. Вирок Зарічного районного суду м. Суми у справі № 591/442/16-к від 2 лютого 2016 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55398181>.
4. Рішення Європейського суду з прав людини «Лінгенс проти Австрії» (1986 р.). *Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі*. Київ : Укр. центр правничих студій, 1999. № 1.
5. Рішення Європейського суду з прав людини “Novaya gazeta and Borodyanskiy v. Russia” (2013 р.) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22language%22%3A%20ukr%22%7D>.
6. Kamini Dashora. Cyber Crime in the Society: Problems and Preventions. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*. 2011. Vol 3. No. 1. P. 240–259.
7. Cusker Rob Mc. Transnational organised cyber crime: distinguishing threat from reality. *Springer Science + Business Media B.V.* 2007. P. 257–273.

8. Бармін П.Є., Резніченко В.А. Становище кіберзлочинності в Україні. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 23–25 листопада 2016 р. С. 41–42.

9. Кіберзлочинність: проблеми боротьби і прогнози. *Антикібер НАБУ* : вебсайт. URL: http://anticyber.com.ua/article_detail.php?id=140.

10. Кіберзлочинність: новітні виклики. *Антикібер НАБУ* : вебсайт URL: http://anticyber.com.ua/article_.

11. Можаровська К.В. Фактичні твердження та оціночні судження як центральні цивільно-правові категорії захисту честі, гідності та ділової репутації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%282.2%29_9.

12. Ковташ В.Д. Особливості спростування недостовірної інформації розміщеної в соціальних мережах Facebook, Instagram та інших. *Протокол* : юридичний інтернет-ресурс. URL: https://protocol.ua/ru/osoblivosti_sprostuvannya_nedostovirnoi_informatsii_rozmishchenoi_v_sotsialnih_meregah_facebook_instagram_ta_inshih/.

13. Савінова Н.А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти. Київ, 2011. 338 с.

14. Діба І.Я. Як «розпізнати» оціночне судження. *Юридичний вісник України*. № 24. 18–24 червня 2005 р. URL: https://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=248497&base=1.